

Милан Д. ВУРДЕЉА*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 18. 1. 2024.
Прихваћен: 29. 2. 2024.

СУДАР ТРАДИЦИОНАЛНОГ И МОДЕРНОГ КАО ЕЛЕМЕНТ НАСТАВНОГ ПРОУЧАВАЊА ХУМОРА У ДРАМАМА АЛЕКСАНДРА ПОПОВИЋА

Имајући у виду да су, захваљујући изменама програма наставе и учења за гимназију из 2020. године, сада у читалачком видокругу ученика у Републици Србији два драмска текста Александра Поповића (*Развојни пут Боре инајдера* и *Бела кафа*), аутор рада сагледава значајан образовно-васпитни потенцијал који они поседују као наставне јединице у четвртном разреду гимназије. На темељу анализе хумора који у наведеним драмама поприма различите облике и има различите предзнаке, у раду се анализира препознатљив Поповићев однос према традицији и, са друге стране, критички однос према социјалистичкој модерности, нарочито на мотивској и идејној равни текстова. С претпоставком да се за поимање и неретко разобличавање сусрета традиционалног и модерног у Поповићевим драмама дају узети бројни циљеви њиховог наставног проучавања, попут усвајања и обнављања књижевнотеоријских појмова (иронија, гротеска, пародија, сатира, фарса, вербална комика, каламбур, ситуациона комика, начини карактеризације итд.), пишчев однос према тензијној релацији прошлост : садашњост у раду се образлаже као интеграциони чинилац наставног тумачења. Тиме се аргументују погодне наставне околности за проучавање и постмодернистичког усмерења у драмском стваралаштву на српском језику.

Кључне речи: драмски текст у настави, хумор у настави, Александар Поповић, *Развојни пут Боре инајдера*, *Бела кафа*.

1. Уводна разматрања. Не само што је драмском делу Александра Поповића требало извесно време да би стекло рецепцију одговарајућу свом почетном диверзитету, каква се данас не доводи у питање, него су и критичка читања тог дела подразумевала вишеперспективност. Довољно је скренути пажњу на студије Слободана Селенића (в. Селенић 1977: LIX–LXVII), Мирјане Миоциновић (в. Миоциновић 1975: 95–123), или пак на докторске дисертације Гордане Тодорић (Тодорић 2014) и Дејана Петковића (Петковић 2019) и приметити како се Поповићева поезика компетентно и неусиљено

* milan.vurdelja93@gmail.com)

може разматрати са интерпретативних полазишта у распону од ангажованог и/или епског театра, преко преиспитаног завештања Ежена Јонеска и Самјуела Бекета, онда и поп-арт стилизације, све до постмодерног театра.

У трећој деценији 21. века, Поповићеве драме су једна од упоришних тачака нашег савременог драмског канона, што је, условно речено, верификовано и већом заступљеношћу његовог дела у настави – реч је о драмама *Развојни пут Боре инајдера* и *Бела кафа* – а према Правилнику о изменама Правилника о плану и програму наставе и учења за гимназију (ПНУГ 2020: 44, 48). У овом чланку две наведене драме сагледавамо као наставне јединице у светлу тематизовања и проблематизовања хумора као једног од интеграционих чинилаца њихове обраде и утврђивања. Дакако, то значи да аналитички разговор на часу на дате теме треба да „отвори пут” ка експликацији других важних сижејних, стилистичких и идејних момената у двама текстовима.

С обзиром на то да *Развојни пут Боре инајдера* има дужу традицију читања и изучавања у школама, најпре ћемо указати на посебности методичког приступа овој драми.

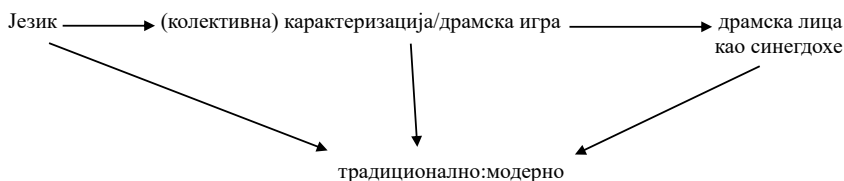
2. Увид у назначену грађу. Спољашње локализовање, уметнуто већ и међу задатке за истраживачко читање Поповићевог најпрепознатљивијег дела, неопходна је методичка радња и она која се практично читује у обе варијанте – као уводно и као „растресито” локализовање сижеа. Наиме, уколико ученици не познају кључне историјско-политичке околности у које је смештена радња *Развојног пута Боре инајдера*, неће успети да продру у правила по којима делају, па и алогичности којима су вођена драмска лица, пре свих насловни антијунак. То значи да није наодмет задатке за истраживачко читање пропратити неколиким пасусима који би били референцирани из историографске – зашто да не и уџбеничке литературе¹ – а који би се односили на основне чињенице у вези са друштвеном климом у Федеративној Народној Републици Југославији, или Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији, дакле свакако у годинама и деценијама после сукоба са Информбиром. Таква контекстуализација и те како је добродошла у сагледавању делокруга драмских лица, која зависе од историјског тренутка у ком се остварују, али га и трансцендују:

„Ликови ових историјских басни су лековито аморални. Поповић их све без разлике брани и разуме, често се љути на своје ликове, као што се човек љути на самога себе. То је оно неодољиво и непоновљиво у његовом делу. То је онај чеховљевски, непатворени хуманизам какав осетимо у европској драмској књижевности једном у сто година. Његова исцелитељска топлина зрачи из сваког његовог дела” (Савин 2023).

Истине ради, топлини коју истиче Савин опонира у *Развојном путу Боре инајдера* иронија која је неретко уздигнута до сарказма, односно сатире и персифлаже. (Одатле је у настави сатира неизбежна одредница приликом ко-

¹ Довољно је, на пример, упутити ученике на фрагменте поглавља сличних оном под насловом „Специфичности југословенског друштва и економије (од Првог светског рата до XXI века)”, у једном од уџбеника из Историје (в. Лопандић, Миличић, Милиновић 2021: 305–317).

ментарисања жанровских обележја ове комедије.) Редослед аналитичких де-оница у раду са ученицима пожељно је ускладити са хуморним тежиштима у тексту, онако како се јављају у светлу сусрета традиционалног и модерног као његове значењске окоснице. Такво поступање би се могло представити следећим дијаграмом.

Поповићев поступак уопште изразито зависи од гипкости језика који је својствен драмским лицима, али и који упливише у дидаскалијама, афишама и насловима „ставки”, фактички чинова. Срећемо, наиме, образац са својеврсном, зачудном елиптичношћу (нпр. I ставка: „До прве прилике: врбов клин”, или IV ставка: „Кад сивац прође Крушевац: чешагија”). Надаље је немогуће не приметити стваралачки третман фразеологизама. Примери су бројни и сведоче о ауторовом дубоком захватању из врела ове лексичке грађе у нашем језику, тако да текст обилује и општепознатим, и „разрађеним”, надопуњеним или јединствено осмишљеним фразеологизмима: „трице и кучине”, „свакој чорби мирођија”, „имати кубуре са таквима”, „сабити рогове у врећу”, „гладна година”, „над попом поп”, „јести трулих јабука”, „терати мак на конач”, „кукољ у житу”² итд.). То ову комедију као наставну јединицу чини захвалном за међуобласно унутарпредметно корелирање. Додатно, немали број ових фразеологизама потенцијално доприноси језичком надахњивању³ ученика, како током самосталног читања, тако и током изражајног или интерпретативног читања у одељењу. Мотивишући хумор који произлази из оваквог поступања и постаје упечатљивији када је реч било о основним, било о контекстуализованим значењима фразеолошке лексике, не треба посебно образлагати.

Поповић такође онеобичава драмски језик помоћу својеврсних сонгова, логореичних реплика лица, каталога и каламбура. (Видљиво је већ сада у којој мери Поповићев драмски рукопис може послужити као грађа за образлагање, што ће рећи усвајање или обнављање предвиђених, али и не сасвим непредвиђених, напреднијим ученицима намењених књижевнотеоријских термина.)

Неизоставна компонента интерпретације драме јесте вишестрано сагледавање делања, експлицитно или имплицитно испољених особина и ставова насловног драмског лица. На пример, будући (не)успешни демагог и пред-

² Сви цитати су преузети из Поповић 2001: А. Поповић, *Развојни пут Боре инајдера и друге драме*, приређивање и предговор Гојко Божовић, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 63–140.

³ О језичком надахнућу ученика које производи из увиђања стваралачких поступака у уметничким текстовима сликовито пише Милија Николић, узимајући за примере изводе из ауторске, али и усмене књижевности (Николић⁶ 2012: 661–662; 669–672).

ставник опортунистизма и каријеризма међу „руководећима” из година, како би Пекић инсистирао, „Обнове и Изградње” (в. „Луче Новог Јерусалима” у: Пекић 2004), Бора се као антијунак не би могао конституисати без језика којим се обраћа задругарима у воскари, а убрзо и у лимарској радњи. Такав језик разоткрива га као верног службеника, поданика, али и као трагикомичног трикстера или опсенара. Када се изјалове његови напори да у прљавом депласирању конкуренције, оличене у лимарском приватнику Шпири клонферу, одигра улогу предводника и први побере заслуге, нестаће и његово повлашћено место, а задругари ће га одбацити једнако лако како су га на почетку, иза транспарената, хвалили и бодрили. На крају ће узети и учешћа („аванзовани” Милоје и Гоца, нпр.) у његовом суђењу.

У међувремену, бочни заплети, који не попримају димензије драмског сукоба – какав у аристотеловском значењу изостаје на нивоу читаве, условно речено, драмске приче – такође могу бити представљени коментарисаним дијаграмом. Његова сврсисходност у контексту наставе тиче се, према томе, и лакшег ученичког препознавања низа карактеристика савремене драматургије. Ова драматургија, што је општепознато, не само што доводи у питање поетичке нормативе античке и грађанске драме, него отвара драмски текст према темпоралном, наративном па и идејном устројству својственом и епизи као књижевном роду.

Почетак друге ставке је у знаку „електрификације и модернизације”, то јест „прешалтавања” задруге са воскарског на лимарски посао. Ученике треба навести да у овоме уоче критику нефункционалности задругарског привредног система. Тек од мањег броја ученика може се очекивати да без наставниковог вођења уоче и несклад са оним што је традиционално, а изобличено у актерима ове преобразбе, а што произлази из разговора које воде Пикља и Витомир и, посебно, Бора и Селимир, као Борин надређени.

Хуморно је прегнантна сцена разговора за посао на који „конкуришу” Гоца и Розика (Поповић 2011: 87–89), при чему се, како у начину на који Гоца одговара у склопу интервјуа за посао а Пикља као интервјуер поставља питања, тако и у Розикиној реплици на констатацију да је „пријемчива и универзална” (Поповић 2001: 89–90), лако ишчитава Поповићева двосмерна критичка мисао: и спрам послодавца, и спрам радника у једном токсичном социјалном амбијенту. Ученике је, с тим у вези, неопходно мотивисати да запазе и коментаришу шта је у репликама женских лица експлицитно, а шта имплицитно дато. Тако откривају значајне аспекте женских драмских лица као принудних или пак вољних учесника у „малигним” друштвеним процесима. (За измену стилског регистра, али и тона комедије, илустративан је начин на који Розика злоупотребљава сопствено тело у том процесу. Доцније ће афера између Боре и Розике, захваљујући којој ће Пикља испољити поједине типске црте намагарченог љубавника, бити дата кроз низ њених комичних, врцавих и јетких коментара.)

Донекле апсурдистички хумор, а који речито говори о немогућности да се изађе из традиционално колективистичких мана (удвориштво, политизаторско празноречје и популизам) и ступи у простор социјалистичке утопије,

тј. модерности као еманципаторног простора, проговара из сцена Бориних логореичних обраћања радништву. Овакве идејне резонанце говоре у прилог оном својству Поповићевог драмског рукописа због ког га је могуће доживети као једног међу „писцима политизованих комада” (Јакшић Провчи 2012: 171). Дати епитет ни у ком случају не треба схватити као пејоратив, јер се таква, банална, самодоволна и уметнички импотентна политизација не проналази у Поповићевом драмском рукопису, тако да ни у настави не би требало да се јави као фактор читалачких доживљаја ученика.

Не само садржај хумора којим су премрежени овај и слични пасаж, него и, дакле, квалитет, механизам, речју, природа тога хумора, представљају изазов у настави који не би требало потцењивати. Другим речима, јасно је да увиђање дубљих аспеката духовитости Бориних тирада у склопу наставног тумачења инклинира стандардима ученичких постигнућа и са напредног, не само са средњег нивоа, за који је свакако предвиђена извесна вештина „читања између редова”. Као примерна грађа за развијање вештине читања с увидом у контекст може бити бирано Борино коментарисање Шпире клонфера као „политичког проблема”, јер се у овој деоници (Поповић 2001: 91–92) проналазе два комично интонирана каталога (одељења и запослења чије непостојање Бора задругарима замера) и две реплике са упечатљиво неспретном, неуком и депласираном Борином употребом политичког дискурса.

Права кулминација у *Развојном путу Боре инајдера* видљива је тек у завршној сцени, у одвођењу Боре на робију. Вербална комика, али нимало лепршава и ослобађајућа, већ гротескно хипертрофирана, овде опет долази до изражаја, тако да конфузију завршних догађања, а нарочито Борине одјавне реплике, треба учинити мањим интерпретативним изазовом за ученике. Ово је у складу са свјеврсним подначелом акцелерације у настави књижевности и језика. Методички систем Милије Николића, примера ради, као главну практичну изведеницу овог подначела види мотивисање ученика за савладавање „разложних тешкоћа” (Николић⁶ 2012: 104).

Конфузију коју еманира драмска радња⁴ ученицима је, дакле, упутно представити као стваралачку интенцију, као део ауторског концепта. Како је језик попримио какофонични облик, тако се и друштво Обнове и Изградње у завршници *Развојног пута Боре инајдера* показало у своме расулу.

За разлику од најчешће игрране Поповићеве драме, драма *Бела кафа* у пракси захтева корекцију полазног дијаграма за методички приступ. Разлог је томе и оно што примећује Гордана Тодорић, наиме да се „мерено скалом миметичности”, одређене пишчеве драме, а међу њима прва *Бела кафа*, „могу описати као више миметичне”, а у односу на „општу тенденцију” (Тодорић 2014: 190) његовог опуса. Затим, приметна је извесна разлика и у изградњи ликова, наиме удео класичније карактеризације – они више, а што је иначе својствено највећем броју ликова у огромној галерији Поповићевог

⁴ Треба имати на уму да из овог својства Поповићевог драмског поступка не произлазе херметична значења, нарочито не на плану смислотворности и корпуса порука које он собом носи, већ се херметизам разоткрива у драматуршком устројству, што је давно коментарисано у стручној литератури (Миочиновић, 1975: 99).

опуса, не „бораве на самој граници између функција и општих места” (Путник 1992: 418). Осим тога, језик драмских лица није у тој мери доминантан фактор колективне карактеризације, али игра улогу у појединачној. То доказује успоредба реплика Момчила Јабучила и Зоре, узмимо за пример. Опозиција традиционално : модерно, као идејно исходиште *Беле кафе*, израженија је, али мање комично интонирана, јер се радња смешта у турбулентнија историјска раздобља. Реч је о Априлском, Другом светском рату и порађу. Назначена идејна динамика најављена је већ именима ликова – Дели Јован, Срђа Злопоглеђа, Момчило Јабучило, Мајка Јања, (Црква) Ружица, Зора Шишарка. Својим поступцима, уверењима и погледима на свет, сви они означавају вишеструко распадање традиције у историјским токовима 20. века. Препоручљиво је да такав критички увид буде међу главним естетским циљевима наставног тумачења Поповићеве *Беле кафе*. Другим речима, ова „четири сценска реза сања” за „четири парчади блудног стања” – што је још један Поповићев неординарни поднаслов – као наставна јединица позивају на нарочито сједињавање образовног, васпитног и функционалног домена тумачења.

До овога се најпре стиже разматрањем драмског сижеа (битно стабилнијег у поређењу са *Развојним путем Боре инајдера*) и симболичког фигурирања ликова, као метонимијских структура из дијаграма који смо били приложили. У анализи чији је предмет наведено, често нема простора за тематизовање хумора или мотивисање хумором као методичком радњом (в. Бајић 2007, уп. Станковић Шошо 2019: 29–30). На пример, коментарисање сложених односа између „сустанара” у породичној кући Момчила Јабучила, као и фаза које их одређују, првенствено се тиче неуралгичних тема наше друштвене прошлости. Добра илустрација овог литерарног проблема јесте саосећање које Момчило испољава према Срђи (и обратно) узевши га под свој кров после материјалне пропасти његове породице, саосећање које се, због уплива идеологије, изражава у нетрпељивост, чак и мржњу између њих двојице.

Штавише, чини се да је повољно проблематику Поповићеве *Беле кафе* у наставном читању описати кроз увид у, условно речено, политички живот драмских лица (Срђаново опредељење за комунистички устанак у Србији, Дели Јовино несмотрено прилажење љотићевцима и касније принудно прилажење партизанима, Ружичино обраћање православном мистицизму, Мајка Јањино народско слободоумље, Зорино свесно одабирање промискуитетног живота (de facto Зорина аполитичност) и Момчилова дубинска неприлагођеност свим хаотичним дешавањима (политички анахронизам)). Овакав прилаз драмском сижеу може бити артикулисан у склопу израде плана текста као методичке радње, овде посебно захвалне јер утиче на прегледност удела драмских лица у заплету на који се у знатној мери одражава шира, друштвено-историјска динамика, притом неретко неексплицирана у тексту. Иако се план текста намењен тумачењу *Беле кафе* може израдити према неколиким критеријумима (на временској оси: Априлски рат–Други светски рат– порађе; у складу са композицијом драме ужем смислу, дакле са хронологијом чинова; у складу са породичним и романтичним односима међу драмским

лицима), мање ортодоксну, али због специфичних поступака карактеризације драмских лица амбициознију варијанту плана текста, представља излагање делокруга драмских лица с обзиром на поменута политичка „оптирања”.

Претходно, низ црнохуморно протканих карактеристика и поступака драмских лица антиципиран је, дакако, већ њиховим именовањем. Постоји трагичком моделу близак несклад између онога што Момчило Јабучило чини и онога што му име каже. Назначена је, али и изневерена, епска парадигма (Војвода Момчило и његов крилати коњ Јабучило). Другачија је врсте, али сличног уметничког ефекта трагикомична реинтерпретација познатих имена или одредница из српске усмене традиције (Срђа Злопогледа и *Дели Јова*), док је самообјашњив понешто вулгаран комички ефекат (неопходан у светлу аморалности једне породице и једног друштва, коју тематизује драма) који производи Зорин надимак – Шишарка.

Узевши у обзир све ломове кроз које пролазе лица под Момчиловим кровом, најпосле и онеспокојавајући крај *Беле кафе*, у разговору са ученицима ваљало би аргументовати драму у ужем смислу као жанровску одредницу којој се треба приклонити. То значи да је за *Белу кафу* карактеристична стална динамика између *озбиљног* и *смешног*, да би напоследку превладало оно прво. Ипак, због ироније, као модуса хумора, па и црног хумора, захваљујући ком се посредује утисак о читању или гледању својеврсне фарсе, односи и судбине ликова, премда трагични, нису *смртно озбиљни*. Таква иронија очитује се у њиховим досеткама, можда највише Зориним и Мајка Јањиним, у травестирању политичких максима, у цитатима и криптоцитатима из корпуса усмене традиције и сл. Колико су само у том смислу памтљиви Момчилова неснађеност и непримерени патос изражавања, или пак реплике између Зоре и Момчила, Зоре и Ружице.

Због његове културолошке референцијалности, па и сегмената ерудитне драматургије, многи аспекти хумора у *Белој кафи* данашњим гимназијалцима остају недоступни или теже доступни. Ипак, уз наставничково менторско вођење и одабирање невеликог броја упечатљивих и илустративних сцена из драме – што налазимо да је кључно при изради горе коментарисаног плана текста – могуће је ову препреку учинити савладивом. Таква је неколицина сцена у претпоследњем чину *Беле кафе*, оксиморонског и одговарајућег наслова: „Четврто стање: мрсно ждрање”, односно у последњем, „петом стању”.

Додатно, препознавање хумора, макар и у модалитету вербалног црног хумора, којим су премрежени у *Белој кафи* туробни и по једну грађанску породицу разорни историјски токови, осим што поспешује свесну активност ученика, може попримити и функцију подстицаја за стваралаштво, у ужем или ширем смислу речи. И начелно усмерење наставе књижевности од почетка века је такво: „Школска настава у своје средиште доводи књижевно дело као стваралачки праксис. Она га поставља испред учења о логосу књижевности, па тако стално актуализује питања његове рецепције са становишта ученика као естетског субјекта у настави и литерарних способности запажања, замишљања, емпатије и вредновања помоћу којих дело постаје предмет његовог естетског уживања и спознаје” (Бајић 1999: 76).

На тај начин се хаотичност догађаја и хировитост драмских карактера дају разумети као део Поповићевог концепта, у сусрет ком се и онирички крај *Беле кафе* учинковито стапа са идентитетском проблематиком која извире из незнања Момчила Јабучила, човека ког је поништило историјско трајање.

Закључак. Истине ради, постављени као циљеви наставне обраде, овде предочени чиниоци анализе двеју Поповићевих драма захтевају знатне читалачке компетенције ученика. Уколико оне нису у задовољавајућој мери развијене на крају средњошколског циклуса, наставник мора да их подстакне и оснажи по ученичку свесну активност мотивишућим поступањем. Такво је, природно, уз наставно градиво које коментаришемо, афирмисање театролошког аспекта тумачења, о ком је са методичког аспекта писано и начелно, и поводом других практичних питања наставе намењене различитим узрастима ученика, као што је, примера ради, сценско читање (в. Илић² 1998: 426–427; уп. Станковић Шошо 2020, Бајић 2013). Велика је погодност што наставник као факултативна наставна средства може користити исечке из забележеног извођења *Развојног пута Боре снајдера* у режији Бранка Плеше (Атеље 212, 1972⁵) или повести ученике у позориште, будући да Поповић налази и чува своје место на репертоарима. Довољно је погледати, примера ради актуелне или донедавне репертоаре у Београду (Југословенско драмско позориште⁶, Народна позориште⁷), као и репертоаре из претходних година (Атеље 212⁸).

Већина потешкоћа на које ученици наилазе у сусрету са аутором чији поступци у много чему осликавају постмодернистичку драматургију, засновану на реинтерпретацији комедије карактера и нарави, онда и на прећутном, рафинираном полемисању са наслеђем ангажованог театра и театра апсурда, може бити уклоњења ако се на часовима пружи увид у оно што ти поступци постају у позоришту, у садејству са сценским простором и сценском игром.

У даљој перспективи, овакво поступање отвара простор за афирмацију стваралачких потенцијала ученика, што само поспешује квалитет наставног проучавања драмског књижевног рода, односно обогађује естетски укус ученика у сусрету са поетички све расноврснијом драмском и позоришном продукцијом.

ИЗВОРИ

- Пекић 2004: Б. Пекић, *Нови Јерусалим: готска хроника*, Београд: Политика – Народна књига.
- Поповић 1992: А. Поповић, *Бела кафе и друге драме*, Београд: Српска књижевна задруга.
- Поповић 2001: А. Поповић, *Развојни пут Боре снајдера и друге драме*, приређивање и предговор: Гојко Божовић, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

⁵ Видети: https://www.youtube.com/watch?v=_U2zZZvIBIs. 14. 12. 2023.

⁶ Видети: <https://www.jdp.rs/rs/performance/razvojni-put-bore-snajdera/>. 14. 11. 2023.

⁷ Видети: <https://www.narodnopoistoriste.rs/sr/predstave/bela-kafa>. 30. 9. 2023.

⁸ Видети: <https://atelje212.rs/predstave/%D0%BC%D1%80%D0%B5%D1%88%D1%9B%D0%B5%D1%9A%D0%B5%D1%88%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B0/>. 14. 11. 2023.

ЛИТЕРАТУРА

- Бајић 1999: Љ. Бајић, Стваралачки приступ књижевном делу, Београд: *Књижевност и језик*, XLVI/4, 77–82.
- Бајић 2007: Љ. Бајић, Мотивисање хумором, Београд: *Књижевност и језик*, LIV/3–4, 311–323.
- Бајић 2013: Љ. Бајић, Читање драме, Београд: *Књижевност и језик*, LX/3–4, 351–362.
- Бајић, Павловић, Мркаљ 2021: Љ. Бајић, М. Павловић, З. Мркаљ (прир.), *Читанка 4: српски језик и књижевност за четврти разред гимназије*. Београд: Klett.
- Илић² 1998: П. Илић, *Српски језик и књижевност у наставној теорији и пракси: методика наставе*, Нови Сад: Змај.
- Јакшић Провчи 2012: Б. Јакшић Провчи, *Паралеле и сусретања – Душан Ковачевић и Александар Поповић*, Нови Сад: Филозофски факултет.
- Лопандић, Миликић, Милиновић 2021: Д. Лопандић, Р. Миликић, М. Милиновић (прир.), *Историја: уџбеник са одабраним историјским изворима за четврти разред гимназије општег типа и друштвено-језичког смера*, Београд: Нови Логос.
- Миочиновић 1975: М. Миочиновић, Сценска игра Александра Поповића, у: М. Миочиновић, *Есеји о драми*. Београд: Вук Караџић, 95–123.
- Николић⁶ 2012: М. Николић, *Методика наставе српског језика и књижевности*, Београд: Завод за уџбенике.
- Петковић 2019: D. Petković, *Епске комуникациске структуре и драмата Александра Поповића: докторска дисертација*, Beograd: Univerzitet umetnosti u Beogradu, Fakultet dramskih umetnosti pozorišta, filma, radija i televizije.
- ПНУГ 2020: „Правилник о изменама Правилника о плану и програму наставе и учења за гимназију”, *Службени гласник Републике Србије: Прoсветни гласник*, LXIX/12 (Београд, 24. август 2020), 1–50.
- Путник 1992: Р. Путник, Замишљеност Александра Поповића, у: А. Поповић, *Бела кафа и друге драме*, Београд: Српска књижевна задруга.
- Савин 2023: Е. Савин: <https://www.jdp.rs/wp-content/uploads/2023/03/%D0%A0%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D1%98%D0%BD%D0%B8-%D0%BF%D1%83%D1%82-%D0%91%D0%BE%D1%80%D1%88%D0%BD%D0%B0%D1%98%D0%B4%D1%80%D0%B0.pdf>. 14. 12. 2023.
- Селенић 1977: С. Селенић, Савремена српска драма, у: С. Селенић (прир.), *Антологија савремене српске драме*, Београд: Српска књижевна задруга, VII–LXXXI.
- Станковић Шошо 2019: Н. Станковић Шошо, *Књижевно дело Бранислава Нушића у настави*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Станковић Шошо 2020: Н. Станковић Шошо, Литерарно и театролошко читање комедије у основној школи, Београд: *Књижевност и језик*, LXVII/2, 379–389.

Тодорић 2014: Г. Тодорић, *Поетика постмодернизма у драмама Александра Поповића (књижевни поступци, деконструкција темељних образаца, ново читање традиције): докторска дисертација*, Нови Сад: Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Одсек за српску књижевност.

Milan. D. Vurdelja

CLASH OF TRADITIONAL AND MODERN AS AN ELEMENT OF THE TEACHING
STUDY OF HUMOR IN THE PLAYS OF ALEKSANDAR POPOVIĆ

(Summary)

Bearing in mind that, thanks to the changes in the teaching and learning program for high school from 2020, two dramatic texts by Aleksandar Popović („The Evolutionary Road of Bora the Tailor” and „White Coffee”) are now in the readership of students in the Republic of Serbia, the author of the paper looks at the significant educational potential that they possess as teaching units in the fourth grade of high school. Based on the analysis of humor, which takes different forms and has different signs in the aforementioned plays, the paper analyzes Popović’s distinctive attitude towards tradition and, on the other hand, his critical attitude towards socialist modernity, especially on the motive and idea level of the texts. With the assumption that numerous objectives of their educational study can be linked to the understanding and often unraveling of the meeting of traditional and modern in Popović’s plays, such as the adoption and renewal of literary theoretical concepts (irony, grotesque, parody, satire, farce, verbal comedy, pun, situational comedy, ways characterizations, etc.), the writer’s attitude towards the past : present tense relationship is explained in the work as an integrating factor of teaching interpretation. Thus, suitable teaching circumstances for the study of the postmodern direction in dramatic creativity in the Serbian language are argued.

Key words: dramatic text in teaching, humor in teaching, Aleksandar Popović, „The Evolutionary Road of Bora the Tailor”, „White Coffee”.